

BARBARA WI NIEWSKA-PA
Uniwersytet Wrocławski

PRAGMATYZM A WSPÓŁCZESNY NEOPRAGMATYZM GENEZA NURTU I JEGO IMPLIKACJE W ZAŁOŻENIACH WSPÓŁCZESNYCH JEGO KONTYNUACJI

Pragmatyzm (gr. *pragmatikós* - praktyczny, do wiadczony, zdolny do działania, od *pragma* - działanie, sposób postpowania, realizacja, egzekwowanie, tak e: sprawa, kwestia, interes, potrzeba, rzecz; ang. *pragmatism*, *pragmaticism*-, franc. *pragmatisme*, *pragmaticisme*, nm. Pragmatismus) jest współczesnym nurtem filozoficznym i społecznym powstałym w pierwszej połowie XX w. Jego główne założenia s kompilacją różnych poglądów koncentrujących się na zagadnieniach z zakresu metodologii i semantyki (głównie teorii znaczenia, teorii prawdy), które łczy negacja zarówno starożytnej (arystotelesowskiej), jak i nowożytnej (kartezjańskiej) koncepcji poznania rozumianej jako system reprezentacji rzeczywistości. W ogólnym znaczeniu postuluje praktyczny (użyteczny) sposób myślenia i działania, zakładając, że intelekt nie służy tylko do poznawania, lecz raczej aktywnego wpływania na rzeczywistość. Na tej podstawie została wypracowana pragmatyczna teoria prawdy (*pragmatic theory of truth*), która postuluje pluralizm, procesualizm, sytuacjonizm, fallibilizm i relatywizm oraz przedkłada praktyk nad teorię, działanie nad poznaniem.

I. Cechy, osobliwości oraz najważniejsze założenia pragmatyzmu. Pragmatyzm powstał jako reakcja na dominujący w końcu XIX w. w USA racjonalistyczny idealizm, który zakładał, że źródłem poznania s idee, nie zaś do wiadczone bodźce zmysłowe. Korzenie pragmatyzmu sięgają zarówno arystotelesowskiego, jak i brytyjskiego empiryzmu (J. Locke, G. Berkeley, F. Bacon, D. Hume), utilitaryzmu, idealizmu niemieckiego (przedkładającego rozum praktyczny nad spekulatywnym intelektem) oraz dorobku ówczesnej psychologii (XIX w). Zakładał, że idee należy poddawać nieustannej weryfikacji w oparciu o uchwytne do wiadczenia ich skutki. Silnie związany, niekiedy traktowany jako integralna część ideologii amerykańskiego imperializmu (głównie za sprawą J. Dewey'a). Pragmatyzm pozostawał pod dużym wpływem idei pozytywizmu, filozofii Williama Schopenhauera, a w późniejszym okresie znalazł swoje odniesienia w relatywistycznych teoriach dotyczących

znania i warto ci F. Nietzschego, tak e idei ewolucji twórczej H. Bergsona. Swoj nazw oraz przewodnie idee zawdzi cza Ch. S. Peirce'owi, natomiast rozwój i popularyzacja W. Jamesowi oraz J. Dewey'owi. W pó niejszym okresie kontynuowany i systematycznie rozbudowywany przez m.in. F. C. S. Schiller'a, J. Addamsa, J. Tufts'a, A. Moore'a, S. Hooka, A. Lockea, J. Royce'a, ale tak e G. Meada, C.I. Lewisa, E. Nagła czy Ch. Morissa (pragmatyczna koncepcja prawdy). Potem utrwalony i nieco zmodyfikowany w ideach neopragmatyzmu (R. Rorty, H. Putman) i sympatyzuj cych z tym kierunkiem koncepcjach m.in. W. v. O. Quine'a, R. Posnera, K. O. Apel'a, F. P. Ramse'a, R. Carnapa, W. Sellarsa, N. Reschera.

Jak słuszenie zauwa a jeden z badaczy tego kierunku H.M. Kellen¹, pragmatyzm długo (do pocz tku lat 20. XX w.) okre lany był za pomoc ró nych nazw, cz sto u ywanych zamiennie. W. James, który w istotny sposób zmodyfikował i usystematyzował program Ch. S. Pierce'a, mówił przykładowo o „praktycyzmie”, „pluralizmie” lub „radikalnym empiryzmie”, J. Dewey o „instrumentalizmie”, F.C.S. Schiller o „humanizmie”, G. Simmel o „perspektywizmie”, za Ch. S. Peirce, po rewizji swoich wczesnych pogl dów i ustosunkowaniu si do zbyt radykalnej, jego zdaniem, koncepcji W. Jamesa, mówił o „pragmatycyzmie”.

Pierwszej próby systematyzacji ró nych opcji i nazewnictwa wzgl dem pragmatyzmu dokonał A.O. Lovejoy², który, przygl daj c si ró nicy mi dzy pragmatyzmem i pragmatycyzmem, wyró nił 13 ró nych rodzajów pragmatyzmu porz dkuj c je m.in. na: teorie znaczenia, teorie prawdy, teorie wiedzy oraz teorie ontologiczne. Pragmatyzm postrzegał jako teori znaczenia zda wyst puj c w dwu wersjach. Wedle pierwszej, znaczenie zdania uzal nione jest od przyszłych konsekwencji w do wiadczeniach, bez wzgl du na to, czy je uznajemy, czy nie. A wi c zdanie posiada sens, je li ma eksperymentalne konsekwencje. W my l drugiego, zdanie posiada sens, gdy fakt uznania go ma eksperymentalne konsekwencje³. W. P. Montague w serii artykułów na temat pragmatyzmu⁴ dokonał podziału na pragmatyzm biologiczny („instru-

¹ Por. H. M. Kellen: *Pragmatism*, w: *Encyklopedie of the Social Sciences*. Nowy Jork 1954, t. 11, s. 307.

² Por. A. O. Lovejoy: *The Thirteen Pragmatisms*, w: „*Journal of Philosophy*”, nr 5, 1908, s. 5-39; *The Thirteen Pragmatisms and Other Essays*, Baltimore 1963.

³ Por. *Pragmatyzm*, w: E. Gilson, T. Langan, A. A. Maurer: *Historia filozofii współczesnej*, r. XXVI, s. 587.

⁴ Por. *May a Realist be a Pragmatist?*, w: „*The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*”, vol. 6 [1909]: 406-13, 485-90, 543-48, 561-71.

mentalist theory of knowledge”), psychologiczny („motor theory of truth”), ontologiczny („humanistic theory of reality”), logiczny oraz pedagogiczny, zakładaj c, i praktyczne skutki działań ludzkich bior górnad wyabstrahowanymi zagadnieniami teoretycznymi. Ph. P. Wiener wyróżnił 5 cech konstytuujących pragmatyzm. S nimi kolejno: pluralizm konceptualny, temporalny charakter zmian natury rzeczy, relatywizm, fallibilizm oraz przekonanie o demokratycznej wolności człowieka⁵. Natomiast H. S. Thayer, analizując znamiona amerykańskiego pragmatyzmu twierdził, iż pragmatyzm należy rozumieć jako regułę (metodę) wyjaśniania zagadnień filozoficznych i naukowych. Proces myślenia oraz wiedza pełni rolę biologicznie i społecznie uwarunkowanej kontroli pełnionej nad doświadczeniami i rzeczywistością. Myślenie służy realizacji interesów w zmieniającej się rzeczywistością, natomiast wiedza służy wartościowaniu przyszłych doświadczeń⁶. N. Reicher dokonał podziału pragmatyzmu na obiektywny (uniwersalistyczny, prawicowy) - reprezentowany m.in. przez Peirce’a i C. I. Lewisa (takie samego autora podziału - N. Rechera), który uważał za właściwy, oraz subiektywny (relatywistyczny, lewicowy) reprezentowany przez W. Jamesa, F. C. Schillera czy Rorty’ego, który uznał za przejaw degeneracji⁷. Odmienne zadanie był C. West⁸, który, wspólnie z Rorty’em, dokonał odwrotnego wartościowania obu rodzajów pragmatyzmu, szczególnie podkreślając rolę J. Deweya sytuującego się na pograniczu obu typów omawianego nurtu. Pragmatyzm wywarł znaczny wpływ na współczesną filozofię, psychologię, nauki społeczne, edukację oraz religię. W jego założeniach można doszukiwać teoretycznych podstaw i przyzwolenia na występowanie współczesnych odmian kłamstwa, czy manipulacji społecznych. Interesującą odmianą pragmatyzmu stanowi instrumentalizm (J. Dewey), który w istotny sposób przyczynił się do powstania operacjonizmu zainicjowanego przez P. W. Bridgema⁹.

II. Teoria prawdy oraz relacja człowiek - świat. Kryterium prawdy jest skuteczność działania (praktyka), a nie jej wartość sama w sobie. Działanie, zwłaszcza praktyczne, stanowi podstawową kategorię

⁵ Por. P. P. Wiener: *Evolution of the Founders of Pragmatism*. Cambridge 1949, s. 191.

⁶ Por. H. S. Thayer: *Meaning and Action: A Study of American Pragmatism*. Nowy Jork 1973, s. 227.

⁷ Por. N. Reicher: *Precis of a System of Pragmatic Idealism*, w: “Philosophy and Phenomenological Research”, t. 54/1994.

⁸ Por. C. West: *The American Evasion of Philosophy. A Genealogy of Pragmatism*. Madison 1989.

⁹ Por. *The Logic of Modern Physics*. Nowy Jork 1927 (1960).

filozoficzn . Do wiadczenie za definiowane jest jako proces aktywnej interakcji adaptacyjnej zachodzącej między osobą (organizmem) a rzeczywistością (aktywizm w teorii poznania). Niejasno pojęcie „praktyka” stawiane jest przy tym jako jeden z głównych zarzutów wobec pragmatyzmu¹⁰ . Ch. Peirce definiuje praktykę jako „uzupełniającą do wiadczenia”, które w przyszłości dopełni posiadany już wiedzę . Wiadomość nie jest rzeczywistością , lecz intersubiektywnie komunikowalną interpretacją rzeczywistości . Nie jest w związku z tym raz na zawsze ukonstytuowany i niezależny od człowieka . Nie jest z natury ani dobry, ani zły . Jest plastyczny i nieokreślony . Jego określenie (sens) nadaje mu aktywna działalność człowieka zmierzająca do uczynienia lepszej własnej egzystencji (melioryzm) . Pytanie o prawdę pozostaje tylko pytaniem i posiada wymiar logiczny . Podstawowym kryterium prawdziwości są dowody i pojęcie jest ich użyteczność . Prawda nie jest więc wprost odpowiednią pojęciem względem rzeczywistości (jak zakładała to klasyczna teoria prawdy), ponieważ pojęcie traktowane są tylko jako narzędzia działania . Sąd, stanowi czy plan skutecznego działania, nigdy nie osiąga stanu ostatecznego, jego wartościowanie uzależnione jest od podmiotowych dyspozycji osoby działającej oraz przedmiotowych (sytuacyjnych) warunków działania . „Podmiot poznający jest, z jednej strony, aktorem budującym współtwórcą prawdy, z drugiej zaś kimś , kto rejestruje prawdę (G.)”¹¹ .

Życie pojęciem prawdy związane jest bezpośrednio zagrożenie norm moralnych, równie mocno zrelatywizowane oraz zredukowane do jednostkowych czy grupowych interesów i płynących z nich korzyści . Pragmatyzm odrzuca istnienie jednej prawdy, zakładając, że w rzeczywistości mamy do czynienia z wielością (pluralizmem) prawd (W. James, J. Dewey) . Fakt odrzucenia korespondencyjnej teorii prawdy i przyjmowanie alternatywnych teorii epistemicznych przez przedstawicieli zarówno pragmatyzmu, jak i neopragmatyzmu sprawia, iż ci sto klasyfikowani są oni jako reprezentanci antyrealizmu w filozofii . Tymczasem „epistemiczna teoria prawdy nie stanowi zagrożenia dla twierdzenia, że istnieje wiadomość niezależna od naszego poznania i że jest ona - przynajmniej do pewnego stopnia - poznawalna”¹² . Stąd, korzystając z

¹⁰ Por. S. Judycki: *Prawda i kryterium prawdy: korespondencja, koherencja, praktyka*. „Kwartalnik Filozoficzny” XXVII (1999), z. 4, s. 23-45, także S. Judycki: *O klasycznym pojęciu prawdy*. „Roczniki Filozoficzne”, t. 49, z. 1, Lublin 2001, s.27.

¹¹ Por. W. James: *Pragmatyzm*, Warszawa 1998, s. 51.

¹² Por. P. Gutowski, T. Szubka: *Pragmatyzm a antyrealizm*. „Kwartalnik Filozoficzny”, t. 32, z. 3/2004, s. 133.

klasyfikacji zaproponowanej przez N. Rechera, poszczególne stanowiska pragmatyzm posiadają różne odcienie skłaniające się raz w kierunku umiarkowanego realizmu (Peirce), innym razem w kierunku antyrealizmu (Rorty, Schiller, James) lub reprezentują stanowiska centrowe (Dewey, Putman)¹³. Z tego względu nie istnieje prosta zależność między pragmatyzmem i antyrealizmem.

III. Pochylenie pragmatyzmu, główni przedstawiciele i ich poglądy. A. Cambridge¹. Charles S. Peirce (1839-1914). Choć źródła idei pragmatyzmu można doszukiwać m.in. w dziewiętnastowiecznej niemieckiej szkole historycznej, traktującej pragmatyzm jako metodę prowadzenia badań historycznych (T. Krug, W. Dilthey), to faktyczne jego powstanie wiązane jest z działalnością nieformalnej grupy zwanej Klubem Metafizycznym w Cambridge (Massachusetts), od 1871-1879 r. skupiającej przedstawicieli różnych prądów badawczych (obok Ch. S. Peirce'a i W. Jamesa, także N. S. J. Green'a, Ch. Wright'a, J. Fiske'go), których było przede wszystkim pozytywistyczne i empiryczne podejście do filozofii¹⁵. W ramach tych spotkań Peirce około 1871 r. po raz pierwszy sformułował swój sposób rozumienia pragmatyzmu, w pierwotnej wersji rozumianego jako koncepcja znaczenia pojęć naukowych. Główne założenia pragmatyzmu przedstawił w dwóch dziełach¹⁶. Choć powszechnie przyjmuje się, że termin „pragmatyzm” ukołował Ch. S. Peirce, to jedna z teorii głosi, iż zapożyczył on to nazwę od I. Kanta. Na wpływ filozofii I. Kanta w twórczości Peirce'a zwrócił uwagę m.in. R. Rorty¹⁷, który dokonał podziału praw na pragmatyczne (stosowane w naukach eksperymentalnych) i praktyczne (nauki moralne, aprioryczne) oraz wprowadził do filozofii termin „wiera pragmatyczna”¹⁸. Zdaniem Peirce'a, pragmatyzm nie należy traktować jako filozofii czy wiatopogodu, lecz jako

¹³ Por. N. Recher: *Realistic Pragmatism: An Introduction to pragmatic Philosophy*, Nowy Jork 2000, s. 64; także H. Buczyńska-Garewicz: *Pragmatyzm Peirce'a, Rorty'ego i Putmana*, w: *Filozofia amerykańska dziś*, red. T. Komendziński, A. Szahaj, Toruń 1999, s. 145-160.

¹⁴ Na temat relacji między realizmem i antyrealizmem w filozofii por. T. Szubka: *Antyrealizm semantyczny. Studium analityczne*. Lublin 2001, r. 1, *Płaszczyzny sporu o realizm*, s. 21-91; także *Filozofia brytyjska u schyłku XX wieku*, red. P. Gutowski, T. Szubka, cz. 1, *Realizm - antyrealizm*, s. 57-205.

¹⁵ Na temat idei oraz działalności Klubu patrz: L. Menand: *The Metaphysical Club*. Nowy Jork 2001.

¹⁶ Por. *The Fixation of Belief* (1877) *om How to Make of Ideas Clear* (1878).

¹⁷ Por. R. Rorty: *Mam upodobanie...*, w: J. Habermas, R. Rorty, L. Kołakowski: *Stan filozofii współczesnej*. Warszawa 1996, s. 159.

¹⁸ Por. I. Kant *Krytyka czystego rozumu*. Warszawa 1957, t. 2, s. 569.

metod logiczn słu c do rozstrzygnięcia zagadnie filozoficznych (obja niania znaczenia idei oraz ustalania przekonania). Podkre lał istnienie zwi zku pomi dzy przekonaniem (teorią) a działaniem¹⁹. Odrzucał bezpo rednio poznanie intuicyjne, negował fakt istnienia pierwszych zasad²⁰. Twierdził, e proces badawczy nie rozpoczyna si od zasad czy pierwszych wrze, lecz s dów. Jego zdaniem, badacz musi posługiwa si „Jasnymi ideami” przedmiotu, które wyłaniane s poprzez rejestrowanie praktycznych jego skutków²¹.

Zaproponowana przez Peirce’a metoda wyja niania znaczenia idei posiada kilka cech: po pierwsze, postuluje nierozzerwalno racjonalnego poznania (racjonalnej tre ci słowa) oraz racjonalno ci d e (działa); po drugie, zaproponowana przez niego metoda nie jest teorią prawdy, lecz stanowi konieczne narz dzie do jej badania; po trzecie, nie bazuje na prywatnych do wiadzeniach jednostkowych, lecz odwołuje si do ogólnych i powszechnie dost pnych zjawisk empirycznych, które dotyczą przedmiotów poddanych obserwacji; po czwarte, nie eliminuje do ko ca metafizyki, lecz stara si j „unaukowi ” uznaj c tym samym, i powszechniki (np. prawa przyrody, których znaczenie jest ustalone) s rzeczywiste²². Zdaniem Peirce’a, „rzeczywiste jest co, co posiada takie a takie cechy, niezale nie od tego, czy kto my li, e ono je posiada, czy te nie”²³. Owa rzeczywisto istnieje niezale nie, poza naszym umysłem. Jest uporz dkowana, nieustannie i bezpo rednio oddziałuje na człowieka, który jest jej cz ci, proces poznania ma zawsze charakter po redni. Zaproponowana przez niego metoda (naukowa) „polega na formułowaniu hipotez na podstawie danych spostrze enia, na wyprowadzaniu z nich wniosków i sprawdzaniu owych wniosków za pomoc obserwacji czy eksperymentu. (...) konkluzje nauki s prowizoryczne i podlegaj dalszym ulepszeniom; stopniowo zbli aj si do rzeczywisto ci, lecz nigdy nie pokrywaj si z ni całkowicie” (fallibilizm). Niestety, pogl dy Peirce’a nie znalazły wówczas du ego posłuchu. Powo-

¹⁹ Por. P. Gutowski: *Postowie*, w: W. James: *Pragmatyzm*, 2004, s. 135.

²⁰ Por. P. Gutowski: *Ch. S. Peirce’a krytyka epistemologii kartezja skiej*. „Roczniki Filozoficzne”, t. 52, nr 2, Lublin 2004, s. 171-188.

²¹ Por. *Pragmatyzm*, w: E. Gilson: T. Langan, A. A. Maurer: *Historia filozofii współczesnej*, r. XXVI, s. 567.

²² Por. tam e, s. 566-568.

²³ Por. Ch. S. Peirce: *Czym jest pragmatyzm?*, tłum. Z. Dyjas, w: *Kierunki filozofii współczesnej*, red. J. Pawlak, Toru 1995, s. 69.

²⁴ Por. E. Gilson, T. Langan, A. A. Maurer, dz. cyt., r. XXVI, s. 568-569.

dem było z pewno ci zbyt pó ne opublikowanie wyboru jego najwa - niejszych tekstów oraz niew tpliwa trudno ich zrozumienia.

William James (1842-1910). Dwadzie cia lat pó niej (ok. 1898 r.) terminem pragmatyzm zacz ł posługiwa si W. James, który pocz t - kowo rozumiał go podobnie jak jego poprzednik, a wi c jako koncepcj - znaczenia („rozja niania”) poj . Swoje przemy lenia w tym wzgl dzie wygłosił po raz pierwszy w 1898 r. na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley w wykładzie pt. *Philosophical Conceptions an Practical Results*²⁵. W pó niejszym okresie radykalizował swoje pogl dy wł czaj c do pragmatyzmu koncepcj prawdy. Główne zało enia swojej teorii zawarł w dwu dziełach: *Pragmatism* (1907) oraz *The Meaning of the Truth* (1909). Pragmatyzm przedstawiał wówczas jako metod rozstrzygania sporów filozoficznych oraz teorii prawdy. Reprezentował stanowisko indywidualistyczne i psychologizuj ce²⁶. Jego filozofia stała na pograniczu materializmu i idealizmu, postulowała zało enia radykalnego empiryzmu²⁷, negowała ateizm, uwzgl dniała religijne potrzeby człowieka²⁸. Kryterium prawdziwo ci twierdze , s dów, poj jest ich skuteczno (u yteczno) w działaniu. St d odchodzenie od prawdy ostatecznej i pierwszych zasad, a zwracanie si ku konsekwencjom oraz faktom, zwłaszcza jednostkowym (nominalizm), praktycznym aspektem idei (użyteczność) oraz programowe unikanie metafizycznych analiz (pozytywizm)²⁹. Działanie traktowane jest jako zasadnicza potrzeba człowieka, natomiast proces poznania pełni wobec działania funkcj pomocnicz . Zaproponowana przez Jamesa teoria prawdy przeciwstawiała si teorii klasycznej (okre lanej przez niego „teorii widza”). Według Jamesa, „idee s prawdziwe, gdy wskazuj na przedmioty, czyli zgadzaj si z nimi; s fałszywe, gdy nie spełniaj tego warunku. Sedno zagadnienia prawdy stanowi natura owej zgodno ci lub «wskazywania»”³⁰. W. James ujmuje zgodno jako relacj mi dzy dwiema cz ciami naszego do wiadczenia: ide (cz ci subiektywn) oraz rzeczywiście ci (cz ci obiektywn) (radykalny empiryzm). Prawda w tym ujciu jest plastyczna, w ci głym ruchu, zale na od jednostki i jej potrzeb, jest zadowalaj cym przystosowaniem jednego składnika naszego do wiadczenia

²⁵ Por. A. G. Wi (red.): *A William James Reader*. Boston 1971, s. 138.

²⁶ Por. *The Principles of Psychology*, t. 1-2, (1890); *Psychology, the Briefer Course* (1892).

²⁷ Por. *Essays in Radical Empiricism* (1912).

²⁸ Por. *The Will to Believe and Other Essays in Popular Philosophy* (1897); *The Varieties of Religious Experience* (1902).

²⁹ Por. E. Gilson, T. Langan, A. A. Maurer, dz. cyt., r. XXVI, s. 579.

³⁰ Ibidem.

do innego, nie za zgodno ci do wiadczenia z rzeczywisto ci niezale n od niego³¹.

W roku 1905 Peirce odszedł od nazwy pragmatyzm, zastpuj c j nazw "pragmatycyzm" (Por. Ch. S. Peirce: *Czym jest pragmatyzm?*, tłum. Z. Dyjas, w: *Kierunki filozofii współczesnej*, red. J. Pawlak. Toru 1995, s. 55-70), manifestuj c w ten sposób ró no swojej koncepcji od zbyt, zdaniem Peirce'a, subiektywnej propozycji tzw. reguły pragmatycznej W. Jamesa. Zdaniem Peirce'a, kryterium prawdy stanowi teoretyczna, a nie praktyczna przydatno twierdze , odrzucał nominalizm w filozofii oraz podwa ał teori Jamesa jakoby pragmatyzm był w stanie rozstrzygn wszystkie spory filozoficzne. Z punktu widzenia Ch. S. Peirce'a prawda jest celem zbiorowym, dla W. Jamesa za jednostkowym.

B. Chicago: *John Dewey* (1859-1952). Nieco odmienny (psycho-socjologizuj cy) sposób ujmowania i wykorzystywania pragmatyzmu zaproponował w ramach szkoły chicagowskiej J. Dewey, który rozbudował go w osobny system filozoficzny zwany instrumentalizmem (lub eksperymentalizmem)³. Uchodzi tak e za twórc pragmatyzmu społecznego. Podło e jego koncepcji stanowił behawioryzm i naturalizm. Podobnie jak jego poprzednicy, negował istnienie pierwszych zasad oraz intelektualny ogl d rzeczywisto ci. Reprezentował programowy antydu-alizm. Nie oddzielał moralno ci od nauki³³, praw logiki od zasad praktycznych³⁴, jednostki od społecze stwa (antyindywidualizm). Postulował konieczno rekonstrukcji filozofii³⁵, której genez upatrywał w ludzkich emocjach i yciu społecznym. Głosił jedno filozofii, etyki oraz psychologii wł czaj c w to wymiar zarówno społeczny, jak i biologiczny. Twierdził, i wszystko zapo redniczone jest przez do wiadczenie. Poznanie „(...) nie jest biernym do wiadczeniem przedmiotów; jest rezultatem aktywnego procesu my lenia, ko cowym produktem inteligentnego działania”³⁶. Przedmiotem poznania nie jest w jego uj ciu kontemplacja bytu wiecznego, czy rzeczywisto jako taka, lecz aktualnie dziej ce si sytuacje, spory, problemy posiadaj ce swój kontekst i zmuszaj ce podmiot do ich rozstrzygni cia. System warto ci nie jest zda-

³¹ Por. E. Gilson, T. Langan, A. A. Maurer, dz. cyt., r. XXVI, s.580.

³² Por. *Studies in Logical Theory* (1903).

³³ Por. *The Study od Ethics*, Ann Arbor 1894; *Ethics*, współaut. J. H. Tufts, Nowy Jork 1908.

³⁴ Por. *Studies in Logical Theory*, Chicago 1903, Londyn 1909; *Logic: The Theory of Inquiry*, Nowy Jork 1938, Londyn 1939.

³⁵ Por. *Reconstrucion of Philosophy*, Nowy Jork 1920, Londyn 1921.

³⁶ Por. E. Gilson, T. Langan, A. A. Maurer, dz. cyt., r. XXVI, s. 593.

niem J. Deweya z góry ustanowiony, lecz odkrywany i nieustannie tworzony przez człowieka w celach adaptacyjnych (procesualizm, melioryzm) do wci zmieniającej się rzeczywistości. W koncepcji Deweya nie mamy więc do czynienia z poznaniem samym w sobie, czy rozdziałem procesu poznania i działania, gdy poznanie to nic innego jak inteligentne działanie, które prowadzi do osiągnięcia przez podmiot po danych celów (teleologia działania). W tym miejscu szczególne znaczenie ma pojęcie sytuacji, która w ujęciu Deweya posiada zarówno wymiar czasowy (wzmacniający jego dynamizm), jak i przestrzenny. Podmiot, którego działanie zmierza do przekształcania sytuacji nieokreślonej (problemowej) w sytuację określoną (jasną, klarowną) dla osiągnięcia po danego celu nie stanowi „samodzielnego indywiduum, lecz jest w pewien sposób zależny od sytuacji, wtórny wobec niej (...)”³⁷. Dotyczy to także przedmiotu działania (sytuacjonizm). Proces poznania jest w związku z tym traktowany w kategoriach czysto instrumentalnych. Prawda natomiast jest z dobrem, sady z faktami. Osiągnięciem celu nie jest jednoznaczne z osiągnięciem stanu doskonałości, lecz aktywnym procesem zmian dążącym do rozwinięcia aktualnej sytuacji. Każda wiedza uzyskana w ten sposób jest tylko częściowa, żadna prawda nie posiada wymiaru ostatecznego. Znamienny dla koncepcji Deweya jest, podkreślany przy każdej okazji, kontekst społeczny, polityczny oraz wychowawczy. Hołubiony przez niego ustrój demokratyczny, którego instytucje dbają o wszechstronny rozwój każdego członka społeczeństwa³⁸, religia traktowana w kategoriach czysto użytecznych³⁹ oraz progresywny ideał wychowawczy stawiający na podmiotowość dziecka, jego aktywny rozwój oraz działania skupione przede wszystkim na teraźniejszości⁴⁰, to tylko słowa-klucze wyrażonych przez niego poglądów. Zaproponowana przez niego koncepcja pragmatyzmu (społecznego) znalazła nie tylko kontynuację w twórczości innych przedstawicieli szkoły chicagowskiej m.in. G. H. Meada, Ch. H. Cooleya, czy W. I. Thomasa, ale także w szczególny sposób przyczyniła się do powstania współczesnych nurtów neopragmatyzmu (H. Putman, R. Rorty).

³⁷ Por. P. Gutowski: *Między monizmem a pluralizmem. Studium genezy i podstaw filozofii J. Deweya*. Lublin 2002, s. 101.

³⁸ Por. *Liberalism and the Social Action*. Nowy Jork 1935, 2000; *Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education*, Nowy Jork 1916, 1966

³⁹ Por. *Philosophy and Civilization*. Nowy Jork 1931; *Intelligence in the Modern World* (wybór). Nowy Jork 1939.

⁴⁰ Por. *The School and the Child*. Londyn 1907; *The School and Society*, Chicago 1956; *Moral Principles in Education*. Boston 1909, Nowy Jork 1969.

IV. Rozwój pragmatyzmu w Europie. Cho geneza oraz rozwój pragmatyzmu wyst pił na terenie USA, to nie bez znaczenia s jego wpływy w niektórych krajach Europy. Na szczególn uwag w tym wzgl dzie zasługuje przede wszystkim posta F. C. S. Schillera w Wielkiej Brytanii i zaproponowana przez niego koncepcja pragmatyzmu humanistycznego. Schiller przeciwstawiał si absolutnemu idealizmowi niemieckiemu, co spotkało si z krytyk reprezentantów tego kierunku oraz neorealistów na terenie Wielkiej Brytanii, m.in. B. Russella oraz G. E. Moore'a. W my l jego koncepcji człowiek jest miar wszechrzeczy. Uparcie d ył do zhumanizowania logiki. Według niego, reguły logiki nie powinny by prawami, lecz wyra eniami formułowanymi na podstawie obserwacji faktów psychicznych. Zaproponowana przez niego logika humanistyczna negowała intelektualizm w badaniach. Prawda zwi zana jest z aktywno ci człowieka zmierzaj cego do osi gni cia okre lonego celu⁴¹. Koncepcja tworzenia przez niego prawdy oraz rzeczywisto ci okre lana jest niekiedy zhumanizowan wersj heglizmu. „Mimo krytyki idealizmu niemieckiego jego wpływ (heglizm - B. W.-P.) przenika filozofi Schillera. Jego ukłon w stron realizmu uczyniony jest bez przekonania. Nigdy nie ujmował rzeczywisto ci jako niezale nej od umysłu, co najwy ej przyznawał jej wzgl dn niezale no ”⁴².

Na terenie Angli pewne symptomy pragmatycznego sposobu filozofowania mo na zaobserwowa tak e w twórczo ci (zwłaszcza pó nym jego etapie) Ludwiga Wittgensteina i jego uczniów⁴³. Jego pogl dy, podobnie jak miało to miejsce w przypadku ró nych pr dów pragmatyzmu ameryka skiego, zmierzały do obalenia kartezja skiego modelu poznawania rzeczywisto ci. Wittgenstein twierdził, e „znaczenie” w sensie filozoficznym nie istnieje. To, na czym nale y si skoncentrowa , to nie „znaczenie”, lecz „u ycie”. J zyk traktował jako technik . Aby zbada znaczenie słów nale y bra pod uwag kontekst, w którym zostały wypowiedziane. Nieco słabsze, chocia równie zasługuj ce na odnotowanie wpływy pragmatyzmu mo na zaobserwowa na terenie pozostałych krajów Europy. Na terenie Niemiec z kontynuacj niektórych (zwłaszcza popeirce'owskich) w tków pragmatyzmu mo na si zetkn m.in. w pogl dach W. Jerusalema, G. Jacoby'ego, wczesnej twórczo ci G. Sim-

⁴¹ Por. *Humanism. Philosophical Essays*. Londyn 1912; tak e R. Abel: *The Pragmatic Humanism of F. C. S. Schiller*. Nowy Jork 1955; K. Winetrou: *F. C. S. Schiller and Dimensions of Pragmatism*. Ohio State Univ. Press, 1967.

⁴² Por. E. Gilson, T. Langan, A. A. Maurer, dz. cyt., r. XXVI, s. 439.

⁴³ Por. *Philosophische Untersuchungen*. Kritisch-genetische Edition, wyd. J. Schulte. Frankfurt a.Main 2001.

mela, M. Schelera, A. Gehlena, H. Vaihingera, E. Baumgartena oraz F. Nietzschego⁴⁴. We Francji: w syndykalistycznym nurcie G. Sorela, twórczym rozmachu H. Bergsona, ale tak e pogl'adach E. Le Roy'a czy filozofii czynu M. Blondel'a, którzy z pragmatycznej koncepcji prawdy uczynili punkt wyj'cia swoich poszukiwa' badawczych. Prawda w ich u'ciu jest nierozdzielna z dzia'aniem, religia traktowana jako sposób post'powania⁴⁵. Natomiast we W'oszech idee pragmatyzmu mo'na odnale' w nawijaj'cych do koncepcji J. Jamesa pogl'adach G. Papiniego, jak i reprezentuj'cych wersj' pragmatyzmu logicznego koncepcjach G. Vailati'ego czy M. Calderoni'ego, a tak e w pot'piaj'cych antychrze'cija'ski charakter makiawelizmu pogl'adach rewolucyjnego konserwatysty G. Prezzolini'ego⁴⁶.

V. Krytyka pragmatyzmu. W latach czterdziestych, uznanych za centralny okres filozofii analitycznej⁴⁸, idee klasycznego pragmatyzmu zostały poddawane systematycznej krytyce. Pragmatyzm krytykowany był przede wszystkim za jego relatywizm (zwłaszcza teoriopoznawczy), oraz pozytywistyczne za'wienie po'cia prawdy. Równie' drugorz'edna rola filozofii w procesie poznania rzeczywisto'ci nie spotka'ła si' w r'ód krytyków z aplauzem. Przedstawiciele szkoły frankfurckiej⁴⁹ krytykowali pragmatyzm za jego redukcjonizm i zwi'zany z nim instrumentalizm. Z krytyk (np. ze strony marksistów) spotka'ł si' równie' fakt braku bezinteresowno'ci w poznawaniu wiata oraz zajmowanie si' wy'ł'cznie gromadzeniem prawd, które s' u'yteczne⁵⁰. L. Ko'łakowski nazywa' pragmatyzm rodzajem „epistemologicznego jezuityzmu”⁵¹. Natomiast K. O. Apel, którego mo'na okre'li' jako krytycznego kontynuatora pragmatyzmu, zwrócił uwag' na wyra'ny antydu-

⁴⁴ Por. H. Joas: *American Pragmatism and German Thought: A History of Misunderstandings*, w: *Pragmatism and Social Theory*. Chicago 1992, s. 94-121.

⁴⁵ Por. W. Horton: *The Philosophy of the Abbe Bautain*. Nowy Jork 1926.

⁴⁶ G. Gullace: *The Pragmatist Movement in Italy*. „Journal of the History of Ideas” 23/1962, s. 91-105; A. Santussi: *Il pragmatismo in Italia*. Bologna 1963; C. P. Zanoni: *Development of Logical Pragmatism in Italy*. „Journal of the History of Ideas” 40.4 (X-XII 1979), s. 603-619.

⁴⁷ Por. T. Szubka: *Czy zmierzch filozofii analitycznej?* „Diametros” nr 6, grudzie' 2005, s. 96.

⁴⁸ P. Münsterberg: *Philosophie der Werte. Grundzüge einer Weltanschauung*. Leipzig 1908, 192P.

⁴⁹ M. Horkheimer: *Zur Kritik der instrumentellen Vernunft*. Frankfurt a. M. 1967.

⁵⁰ Por. A. Schaff: *G'łównie zagadnienia i kierunki filozofii*. Warszawa 1962.

⁵¹ L. Ko'łakowski: *Die Philosophie des Positivismus*. Monachium 1971, s. 193.

alizm pragmatyzmu wyrażony m.in. w mieszaniu teorii z praktyką⁵³. Dominacja idei pozytywizmu logicznego w tym okresie nie trwała jednak długo. Lata pięćdziesiąte przyniosły ponowny ukłon w stronę idei pragmatyzmu oraz krytykę pozytywizmu, przede wszystkim ze strony Quine'a, N. Goodmana, ale także Th. Kuhna, W. Sellarsa czy L. Wittgensteina. Ich dorobek z tego okresu wywarł istotny wpływ na poglądy R. Rorty'ego i H. Putmana.

VI. Neopragmatyzm - nawrót do pragmatyzmu, jego modyfikacja czy kontynuacja? Ponowne zainteresowanie pragmatyzmem pojawiło się na przełomie lat 70 i 80. XX w., głównie za sprawą R. Rorty'ego (ur. 1931) i H. Putmana (ur. 1926). Na nowo ożyły idee Ch. S. Peirce'a, W. Jamesa, ale przede wszystkim J. Dewey, którego filozofia cieszyła się największą popularnością. Niemetafizyczny charakter jego filozofii został uznany za doskonałe narzędzie do rozwiązywania (lub raczej eliminowania) problemów w obrębie filozofii analitycznej⁵⁵. Punktem zwrotnym w tym względzie było wydanie przez R. Rorty'ego książki pt. *Philosophy and Mirror of Nature* (1979), która, oprócz krytyki o wieceniowej tradycji filozoficznej, przedstawiła zupełnie nowe spojrzenie na przedmiot i funkcje filozofii. Przyjmuje się, że zawarte w niej idee dały początek neopragmatyzmowi.

Z propozycjami wysuniętymi przez Rorty'ego⁵⁶ współgrały założenia realizmu pragmatycznego zaproponowane przez H. Putmana⁵⁷. Obaj krytykowali fundacjonizm oraz korespondencyjną teorię prawdy - dwa główne cele krytyki neopragmatystycznej⁵⁸. Główne zarzuty sformułowane przez Rorty'ego względem fundacjonizmu dotyczyły kwestii linearności uzasadniania, mieszania relacji przyczynowych i uzasadniających oraz kategorii tzw. uprzywilejowanych reprezentacji⁵⁹. W późniejszym okresie zostały skrytykowane m.in. w tekstach T. Tri-

⁵² K. O. Apel: *Einführung*, w: Ch. S. Peirce: *Schriften I. Zur Entstehung des Pragmatismus*. Frankfurt am Main 1967.

⁵³ Por. W. Quine: *Ontological Relativity and Others Essays*. Nowy Jork 1969.

⁵⁴ Por. N. Goodman: *Ways of Worldmaking*. Indianapolis 1978.

⁵⁵ Por. P. Gutowski: *Między monizmem a pluralizmem. Studium genezy i podstaw filozofii J. Deweya*. Lublin 2002, s. 228.

⁵⁶ Por. R. Rorty: *Pragmatyzm*, w: *Filozofia amerykańska dziś*, op. cit., s. 107-118.

⁵⁷ Por. H. Putman *Pragmatyzm*, w: *Filozofia amerykańska dziś*, wyd. cyt., s. 89-106.

⁵⁸ Por. W. Throop: *Neopragmatyzm po piętnastu latach*, w: *Filozofowa dziś. Z badań nad filozofią najnowszą*. Lublin 1995, s. 349.

⁵⁹ Ibidem, s. 351.

pleta⁶⁰, tak e A. Małachowskiego⁶¹. R. Rorty postrzegał uzasadnianie jako proces, który powinien uwzględnia kontekst. Zaproponowany przez niego „behawioryzm epistemologiczny” nie został sformułowany w celu stworzenia konkurencyjnej (zastępczej w stosunku do fundacjonizmu) teorii uzasadniania, lecz jako wyraz kresu (przypisania marginalnej roli) epistemologii w tym aspekcie. Pogląd ten (może w mniej radykalnej formie) podzielał H. Putman, który rolę tzw. „projektów epistemologicznych” widział przede wszystkim w ewentualnym poszukiwaniu gwarancji kontekstowych. Pogląd H. Putmana (nawet jeżeli do koncepcji zarówno Jamesa, jak i Deweya) wydają się bardziej powściągliwe w stosunku do, w wielu punktach miały, propozycji Rorty’ego (którego poglądy są zdecydowanie kontynuacją wyłącznie koncepcji Deweya). Dotyczy to m.in. kwestii relatywizmu w uzasadnianiu, którego H. Putman, w przeciwieństwie do R. Rorty’ego zasłaniającego się ideą etnocentryzmu, próbował za wszelką cenę uniknąć, uwzględniając obok rozumu immanentnego także rozum transcendentny, pełniący funkcję idei regulatywnej w procesie poznania.

Pogląd ten stał się z czasem przedmiotem wyjątkowej polemiki między badaczami, w trakcie której R. Rorty oskarżył H. Putmana o popadnięcie w metafizyczny realizm⁶². W. Troop⁶³, analizując nurt neopragmatyzmu z punktu widzenia wiedzy, prawdy i uzasadniania, wyróżnił kilka charakterystycznych jego cech. Po pierwsze, warunkowanie wiedzy i uzasadniania kontekstem społecznym oraz normami epistemicznymi określonej wspólnoty; po drugie, holistyczny charakter uzasadniania; po trzecie, marginalizowanie roli epistemologii; po czwarte, lokowanie przywileju zdobywania wiedzy przede wszystkim w aktywnych poczynaniach jednostek dążących do osiągnięcia konkretnego celu. Neopragmatyzm nie stworzył, w przeciwieństwie do pragmatyzmu, teorii prawdy, która jest traktowana na bazie tego nurtu jako termin normatywnie użyteczny, swoista forma słusznego. Konsekwencją takiego sposobu widzenia prawdy jest, jak to miało miejsce w przypadku klasycznego pragmatyzmu, zniesienie dychotomii między tym, co subiektywne a tym, co

⁶⁰ Por. Rorty *Critique of Foundationalism*. “Philosophical Studies”, 52/1987, s. 115-129.

⁶¹ Por. A. Małachowski (red.): *Reading Rorty*. Oxford 1990.

⁶² Por. H. Putman: *Reason, Truth and History*. Cambridge 1981; tenże: *Realism and Reason*. Cambridge 1983, r. 13; tenże: *Realism with a Human Face*. Cambridge 1990, r.1; R. Rorty: *Objectivity, Relativism and Truth*. Cambridge 1991, s. 21-34; tenże: *Putman and the Relativist Menace*. “Journal of Philosophy”, 90/1993, s. 443-461.

⁶³ Por. W. Troop: *Neopragmatyzm po piętnastu latach*, w: *Filozofowa dziś. Z badań nad filozofią najnowszą*. Lublin 1995, s. 354-355.

obiektywne, tym, co odzwierciedla nasze zainteresowania, cele, od tego, co jest odzwierciedleniem wiata. Twierdzenia naukowe, zdroworozs d- kowe czy etyczne, podobnie jak to miało miejsce w klasycznym prag- matyzmie, traktowane s na równi⁶⁴. Sposobem na radzenie sobie z proble- mami w ramach filozofii nie jest ich rozwi zywanie, lecz eliminowa- nie. St d zarówno neo- jak i klasyczny pragmatyzm przez znakomit wi kszo badaczy tego nurtu traktowany jest jako program metafilozo- ficzny. „Celem tego programu nie jest (...) zmiana poszczególnych pro- jektów filozoficznych, lecz zmiana całego obrazu instytucji, jak jest filozofia. Rorty uwa a t zmian za tak fundamentaln , e chce mówić o ko cu Filozofii. Putman unika tak apokaliptycznego j zyka, lecz jego widzenie tej zmiany jest podobne”⁶⁵. Pluralistyczny charakter tego pro- gramu sprawia, i jest on niezmiernie trudny do opisania⁶⁶. Funkcje filozofii w my l neopragmatyzmu s mało sprecyzowane. Filozofia w uj ciu jego reprezentantów powinna si koncentrowa na dostarczaniu istotnych i nadaj cych si do przedyskutowania obrazów rzeczywisto ci przy wykorzystaniu metody narracyjnej. Celem filozofii jest w zwi zku z tym „podtrzymywanie konwersacji”⁶⁷.

Nieco wnikliwej zostały zaprezentowane, zwłaszcza przez R. Rorty’ego, obrazy filozofa neopragmatycznego (postanalitycznego), który wyró nił m.in. obraz filozofa jako „intelektualisty od wszyst- kiego”, nast pnie pod wpływem Derridy czy Foucault obraz filozofa jako krytyka literackiego, filozofa jako wychowawcy (pod wpływem filozofii Jamesa i Deweya), czy filozofa liberalnego ironisty⁶⁸. Putman tylko cz ciowo przyznawał wspomnianym obrazom racj bytu. Zarzu- cał im zbyt du frywolno , dwuznaczno i nadmierny rewizjonizm. Mimo, i za głównych przedstawicieli neopragmatyzmu uznaje si Rorty’ego i Putmana, to istnieje spora liczba badaczy, którzy w mniej- szym lub wi kszym stopniu sympatyzowali z tym nurtem wykorzystuj c i jednocze nie rozwijaj c idee neopragmatyzmu w ramach ró nych dzie- dzin. Dotyczy to m.in. W. V. Quine’a, D. Davidsona, N. Rechera, J. Margolaisa, J. McDermotta, S. Haack, C. Westa, R. Bersteina i.in , któ-

⁶⁴ Por. R. Kraut: *Varieties of Pragmatism*. “Mind” 99/1990, s. 157-183.

⁶⁵ Por. W. Throop: *Neopragmatyzm po pi tnastu latach*, w: *Filozofowa dzi . Z bada nad filozofi najnowszej*. Lublin 1995, s. 361.

⁶⁶ Por. R. Rorty: *The Conequences of Pragmatism*. Minneapolis 1982, s. 219; H. Putman: *Realism with a Human Face*. Cambridge 1990, s. 21.

⁶⁷ Por. *Neopragmatyzm po pi tnastu latach*, w: *Filozofowa dzi . Z bada nad filozofi najnowszej*. Lublin 1995, s. 371.

⁶⁸ Por. tam e, s. 364-366.

rych czy sto klasyfikuje się jako przedstawiciele filozofii analitycznej, mimo iż wiążą z nich określenia siebie jako przedstawiciele neopragmatyzmu⁶⁹. Charakterystyczne jest, że każdy z wymienionych przedstawicieli neopragmatyzmu (dotyczy to także Rorty'ego i Putmana), oprócz nawiązywania do idei klasycznego pragmatyzmu, korzysta jednocześnie nie z wartości spoza tradycji pragmatycznej. W przypadku H. Putmana jest to filozofia analityczna w ogóle, C. West'a - marksizm, R. Rorty'ego - wartości nietschejskie i filozofia francuskich postmodernistów, N. Rechera - filozofia analityczna i filozofia procesu itp.⁷⁰. Interesującym zjawiskiem w skali 30 ostatnich lat jest swoista pragmatyzacja filozofii analitycznej, na co zwrócił uwagę T. Szubka i P. Gutowski w projekcie dotyczącym relacji między antyrealizmem a pragmatyzmem⁷¹.

Zdaniem autorów projektu, „obecne relacje między tymi dwoma wpływowymi nurtami filozofii współczesnej (filozofii analitycznej i neopragmatyzmem - przyp. B. W.-P.) są niejasne i skomplikowane. O coraz większej bliskości filozofii analitycznej i pragmatyzmu (występującego dzisiaj niekiedy pod nazwą neopragmatyzmu) świadczy choćby chwytliwie w klasyfikowaniu takich autorów jak D. Davidson, W. V. O. Quine czy H. Putman. Dla jednych są oni filozofiami analitycznymi, dla innych pragmatystami. Natomiast o cięśle istniejących znaczących różnicach między tymi nurtami świadczy np. postawa R. Rorty'ego, który interpretuje pragmatyzm jako antyanalityczny, a za to bliższy współczesnemu postmodernizmowi”⁷². Współcześnie toczy się walka dwóch obozów pragmatyzmu: rozproszonego obozu obiektywnego (prawicowego, postpeirce'owskiego), oraz bardziej zmasowanego obozu subiektywnego (lewicowego, z Rorty'm na czele) została zakończona na korzyść tego ostatniego, który wyznacza trendy współczesnego neopragmatyzmu. Sytuacja ta nie sprzyja jednak jedności nurtu jako całości, o czym świadczy choćby kontrowersyjna postać H. Putmana, którego stanowisko lokowane jest w centrum. Na uwagę zasługuje również niepokojący fakt niemal całkowitego odcinania się czołowych neopragmaty-

⁶⁹ Na ten temat por. L. Koczanowicz: *Pragmatyzm i filozofia współczesna*. Filozofia amerykańska dzisiaj, op. cit., s. 161-178.

⁷⁰ Por. P. Gutowski: *Jedno pragmatyzmu i jego zróżnicowanie*, w: U. Egle (red.): *Pragmatyzm i filozofia Hilarego Putmana*. Toruń 2001, s. 50.

⁷¹ Por. Projekt „Antyrealizm a pragmatyzm”, T. Szubka, P. Gutowski, A. Dobrzycki. Towarzystwo Naukowe KUL, 2000-2001, www.kul.lublin.pl/filozofia/hompag/szubka/grant.html.

⁷² Ibidem, *Cel naukowy projektu. Charakterystyka ogólna*, s. 1.

stów (R. Rorty) od korzeni (tradycyjnego pragmatyzmu) i pomijania jej przedstawicieli jako twórców kierunku, a tak e traktowanie pragmatyzmu jako narodowego (lokalnego) nurtu amerykańskiego przy jednoczesnym pomniejszaniu lub przypisywaniu marginalnej roli myśli europejskiej w jego rozwoju⁷³. Tłumaczyłoby to fakt pomijania w tradycji pragmatycznej dorobku Ch. Peirce'a, który, zdaniem Rorty'ego, „traktował samego siebie jako członka pewnej międzynarodowej społeczności poszukiwaczy wiedzy, pracujących nad technicznymi i specjalistycznymi problemami, które miały niewiele wspólnego z rozwojem historycznym czy kulturami narodowymi”⁷⁵. Istotny wkład przedstawicieli filozofii amerykańskiej na rozwój pragmatyzmu jest znaczący i bezdyskusyjny. Niemniej, ignorowanie dorobku przedstawicieli klasycznego pragmatyzmu oraz dokonania filozofii europejskiej w tym względzie, może stać się powodem do zbyt daleko idących uproszczeń w rekonstrukcji faz kształtowania się tego nurtu.

Summary

This text presents the origin of pragmatism and its influence on the diversity of contemporary varieties of this school functioning under the common name: neo-pragmatism. The article is composed of six parts. Each of the parts presents views of pragmatists and neo-pragmatists.

⁷³ Por. H. Buczyńska-Garewicz *Pragmatyzm Peirce'a, Rorty'ego i Putmana* [w:] *Filozofia amerykańska dziś*, red. T. Komendziński, A. Szahaj, Toruń 1999, s. 159; także P. Gutowski, *W obronie yraf* [w:] *Habermas, Rorty, Kołakowski: Stan filozofii współczesnej*, Wwa 1996, s.153-155

⁷⁴ Por. P. Gutowski *Jedno pragmatyzmu i jego źródło nicowanie*, [w:] *op.cit.*, s. 52-53

⁷⁵ Por. R. Rorty *Amerykanizm czy pragmatyzm*, [w:] *Filozofia amerykańska dziś*, *op.cit.*, s.119-120